

Något om Blötberget

Personliga hågkomster

Utdrag ur Erik Falks handskrivna minnesanteckningar från tiden som gruvförvaltare 1900-1902, och Verkställande direktör 1902-1910 vid Bergverksaktiebolaget Vulcanus, Blötberget

Det var en sommardag år 1897 som jag första gången hörde något om Blötbergets gruvfält och vid samma tillfälle fick jag nogsamt besked om dess belägenhet.

Åt byggmästaren Clas Lande'n vid Grängesbergs gruvförvaltning hade nämligen Nyhammars bruk som vid den tiden ägde utmål inom gruvfältet och tidigare sökt nyttiggöra malm därifrån, givit uppdraget att efterse huruvida det efter den nu nedlagda verksamheten funnes något kvar av användbara redskap o.s.v. som borde tillvaratagas, och då Lande'n en solig dag beslöt sig för att fullgöra detta uppdrag, vidtalade han mig, som ett år därförut blivit vid gruvförvaltningen anställd, att göra honom sällskap, varvid vi skulle på Lande'ns förslag begagna oss av dressin och turas om med att draga denna. Lande'n skulle därvid taga första turen, färden till Blötberget, och så kunde jag, som fick njuta av att vara sysslolös passagerare under resan till gruvfältet, övertaga skyldigheten att föra oss tillbaka till Grängesberg.

Rättvisa syntes sålunda vara på bästa sätt skipad, och jag hade ingen invändning att göra, men när jag under vår resa lade märke till huru sällan Lande'n behövde på vägen från norra berget i Grängesberg ända till den lilla anhalten Björnhyttan göra något åt dressinen, som utan någon hans ansträngning fördes fram på spåret, förstod jag, att min hälft av dragarbetet icke skulle bliva den lättare. Det var endast den korta sträckan närmast Blötberget som kostade Lande'n någon möda och som på återfärden ej påfordrade någon min muskelansträngning.

Vi funno, så vitt jag vill minnas, intet av värde kvar på det sovande gruvfältet och ej heller i maskinhuset och i de gråa ruinerna av vad som en gång varit gruvstuga och gruvsmedja.

Mitt enda intryck av platsen var det av övergivenhet och förfall, och dock hade ännu på våren samma år malm brutits inom Flygruvans utmål,

varvid alltjämt måst konstateras, att järnmalmen ej vore begärlig för de svenska masugnarna.

Om jag emellertid vid detta mitt första besök vetat, att Blötberget varit platsen för den första elektriska kraftöverföringen med hjälp av trådleddning, som utförts i Sverige – något, varom jag först några år senare erhöll kännedom –, hade jag säkerligen ej försummat att särskilt leta efter spår av denna anläggning, som tog till hjälp fallet vid Konstdammen i Gonäsån invid gruvfältet, där en av ingenjören vid Nyhammar J.G.Darell år 1889 konstruerad generator uppställts. Avståndet därifrån till arbetsplatsen på gruvfältet var c:a 1 kilometer, och där fördes på tråd den alstrade elektriska energin för att avlämnas i en likaledes av Darell konstruerad elektrisk motor. Anläggningen i fråga hade av Nyhammar först använts vid arbete i Illmyrgruvan, men därifrån förflyttats till Blötbergsfältet.

Under år 1898 offentliggjorde gruvingenjören Herman Sundholm i tidskriften "Jernkontorets annaler" resultaten av de värdefulla och mycket uppmärksammade undersökningar han utfört rörande gruvorna i Ludvika socken, men, även om jag med intresse tog del av denna redogörelse i dess helhet och lyckönskade författaren till det förnämliga arbetet, lämnade hans uppgift om en malmarea inom enbart Ko- och Flygruveutmålen i Blötbergsfältet av antagligen ej mindre än 7800 m² mig fullkomligt oberörd.

Det kom emellertid att visa sig under påföljande år, att sagda uppgift väckt intresse hos andra.

Det intresse för fosforrik svensk järnmalm, som särskilt genom exporten från Grängesbergs stora malmfyndigheter väckts i Tyskland, gav sig där tillkänna också genom uttalade önskingar om förbindelse med andra gruvägare, vilka från Sverige kunde exportera järnmalm, och bland de av denna anledning uppmärksammade fyndigheterna befunno sig ock nyssnämnda av Nyhammars bruk ägda gruvor i Blötbergsfältet.

Av intresserade, vilka i Sverige representerades av nederländska konsuln Percy Tham i Oxelösund, företogs efter därom inhämtat tillstånd och med anlitan av sakkunnig hjälp under ledning av gruvingenjören Herman Sundholm magnetometermätningar på gruvfältet, som omedelbart ledde till nya inmutningar i de äldre utmålen närhet, och därpå följde jordrymningar för blottande av påvisad malmförekomst samt diamantborrningar för fastställande av mäktighet och av malmens förhållande på djupet. Det var ju nämligen först av allt angeläget att söka fastställa, huruvida förekomsten kunde anses hava

brytvärd mäktighet, och härom anmodades olika sakkunniga att under förarbetenas gång uttala sig. Den därunder påvisade förekomsten av mer eller mindre mäktiga pegmatiter, som genomdrogo fältet, ävensom fyndighetens uppdelning i ett flertal paralleller försvårade uppskattningen, något som ock gav sig tillkänna i de resultat, vartill de tillfrågade kommo. Så uttalade gruvingenjören R Dahlström i Fagersta den 30 juli 1899, att han, för att vara på säkra sidan, ville antaga malmarean inom Ko- och Flygruvornas utmål till 4000 m², och till ungefär samma siffra kommo professorn vid Bergshögskolan W. Petersson samt bergsmästaren C.O. Norelius, vilka i ett gemensamt avgivet yttrande i augusti påföljande år upptogo den förmodade malmarean inom de nämnda utmålen med tillägg av malmförekomsten inom inmutningen Tvistegruvan till ej överstigande 4500 m². Betydligt gynnsammare var det yttrande, som samtidigt lämnades av gruvingenjören i Grängesberg K.G. Brunnberg tills.m. bergsmästaren Th. Dahlbom, då nämligen dessa sade sig hava kunnat uppskatta malmfyndigheten inom de två utmålen till 6500 m² och inom ett blivande utmål för Tvistegruvan till 1000 m².

Redan innan de sistnämnda uttalandena gjordes hade emellertid ett avgörande träffats, och fyndigheterna i fråga övergått i annans ägo.

Detta skedde tidigt på våren 1900, då firman W:m H. Muller & Co i Rotterdam samt bankdirektören Louis Fraenckel i Stockholm träffade överenskommelse om att med hälften var sammanskjuta ett belopp av kr. 1.250.000 till aktiekapital i ett för inköp och exploaterande av malmfyndigheterna i fråga bildat aktiebolag, vilket under firma Bergverksaktiebolaget Vulcanus konstituerades den 1 juni 1900. Vid denna tid hade jag, som sedan sommaren 1899 varit anställd hos firman W:m H. Muller & Co i Holland, återkommit till Sverige för att såsom gruvförvaltare vaka över arbetena på gruvfältet, där betydande arbeten måste utföras, innan någon ordnad gruvdrift kunde komma ifråga. Bland annat måste farbar väg anläggas för forslandet från Björnhyttan järnvägsstation av erforderliga materialier för bostadsbyggnader m.m. och områden för dessa planeras och iordningställas.

Lyckligtvis var avståndet till bebyggda samhällen i trakten, där arbetskraft fanns att tillgå, ej betydande och det var därför ej nödvändigt att till en början uppföra flera än 4 arbetarbostäder, för vilka valdes den s.k. Grängesbergstypen med 4 lägenheter om ett rum och kök i varje byggnad.

Arbetarbostäderna "Gamla kasernerna"

Innan någon av dessa bostadsbyggnader var färdig, och innan något annat av de erforderliga utrymmena kunnat ordnas, fick man till en början nödtorftigt reparera och inreda de från gången tid kvarstående husen, av vilka gruvstugan delades i två rum, varav det ena blev kontoret på platsen och det andra bostad för "vakthavande" familj. I borrsmedjan bereddades plats för en arbetshäst, och i det gamla maskinhuset inrymdes materialförrådet.

Mest angeläget syntes det vara att bereda den engagerade gruvfogden J. August Johansson, som hitkom från Grängesberg, möjlighet att vara ständigt till hands på platsen, och han blev också den första Blötbergsbon då han kunde inflytta i den åt honom uppförda gruvfogdebostaden redan den 1 oktober 1900.

Gruvfogdebostaden

Vid den tiden togs även en barack för 24 man i besittning, och man sökte att påskynda arbetet med byggnaden för kontor och kemiskt laborato-

rium, som stod färdigt i februari 1901, då jag och kemisten William George fingo taga varsitt sovrum i besittning.

Gruvkontoret

Därmed upphörde det halvårslånga dubbelliv som jag fört, då jag i Stockholm hade att som prokurist tillvarataga firman Percy Thams intressen och att i Blötberget följa och vaka över nydarningsarbetena. Det blev många nattresor fram och tillbaka för att spara tid, då jag nödgades en eller två gånger i veckan infinna mig i Blötberget för att rådgöra med gruvingenjören och andra, och det blev långa resor, då Ludvika ej ännu hade någon direkt förbindelse med Stockholm.

I regel reste jag med nattåget från Stockholm över Laxå till kil för att där byta tåg och fortsätta till Grängesberg, varefter jag fick åka med något lok eller låna dressin till Blötberget, där jag då kunde vara vid ½ 12-tiden på dagen. Så ordnades det på något sätt att jag medhann att få ett mål mat i Grängesberg, innan jag vid 6-tiden på eftermiddagen måste avresa därifrån för att med tågombyte i Herrhult komma till Kristinehamn omkring kl. 9 på kvällen och där invänta tåget från Kristiania, som passerade Kristinehamn vid midnattstid för att vid sjutiden på morgonen inträffa i Stockholm.

Vid inflyttningen i gavelrummet i vindsvåningen på kontoret medförde jag från Stockholm en hund och ett rikligt förråd av plåtburkar med konserverad föda i form av köttbullar, kokt fläsk, korv, buljong m.m. m.m. men på sådan mat tröttnar man mycket snart, och inom kort fick hunden övertaga konserverna, och jag lärde mig att under arbetsveckorna leva på ägg, kokta eller oftare råa, som sögos ur skalet och ej kostade någon tid att tillaga.

I regel kom dock tidigt på lördagsmorgonen gruvingenjören Sundholm till Blötberget, och där började han dagen med att bräcka skinka och steka ägg, varpå han sedan bjöd min medhjälpare i laboratoriet, ingenjören George och mig.

Jag brukade nog ofta på lördagsaftnarna taga mig in till Holmbergs hotell i Grängesberg för att träffa vännerna där och i deras sällskap intaga ordnade måltider före återresan till Blötberget på söndagsmiddagen. Också hunden satte stort värde på dessa Grängesbergsbesök och passade ibland på att ensam sätta sig på tåget för att i Grängesberg begiva sig till hotellet, där han blivit van vid vänlighet och riktig mat.

Så småningom blevo också nu berörda privata förhållanden förbättrade. Den 1 juli 1901 kunde köket i den under byggnad varande chefsbostaden vid gruvfältet tagas i besittning av engagerad matkunnig kvinnlig hjälpreda, och från den dagen var det för ingenjör George och mig slut med den så att säga enskilda hushållningen, och en månad därefter kunde jag i vårt gemensamma hem införa min maka, sedan kusken Lindström med parhästarna spända för den nyan-skaffade droskan avhämtat oss vid Ludvika järnvägsstation, dit vi anlät efter vigseln i Djursholm den 31 juli.

Direktörsbostaden 1901.

Samhället började nu se ordnat ut. Vägar anlades, och flera byggnader tillkommo.

Genom en från Ludvika bruks kraftstation vid Ludvikaströmmen, utloppet från sjön Väsman i Kolbäcksån, dragen kraftledning tillfördes elektrisk energi till gruvfältet, och de tidigare anlitade lokomobilerna för kraftalstring kunde avställas,

samtidigt med att elektrisk belysning anordnades i bostäder och andra byggnader.

Kraftleveransavtalet, som undertecknades den 11 mars 1901 stadgade, att gruvbolaget tillförsäkrades rätt att uttaga intill 650 hkr från en på gruvfältet uppförd transformatorstation, och skulle för den i anspråk tagna energin erlägga ett pris av 105 kr per hästkraft och år. Kraftledningen och transformatorerna hade bekostats av Ludvika bruk, och uppmätning av kraften skedde efter nedtransformering från ledningens högspänning till den för motorerna lämpliga spänningen.

Frövi – Ludvika järnväg hade sin linjesträckning förlagd rätt över de utmål, som lades för nytillkomna inmutningarna Norrviksgruvan och Twistegruvan, på vilka lastkajer och växlingsspår anlades i anslutning till uppfordringsanordningarna, och järnvägsbolaget lät åt den järnvägsstation, som förlades till Blötberget och fick dess namn, uppföra en byggnad med gods- och expeditiionslokaler samt bostad för stationsföreståndaren, som även erhöll uppdraget att sköta den av postverket öppnade poststationen med gruvfältets namn.

Blötbergets järnvägsstation

Redan på våren 1901 fanns telefonförbindelse med rikstelefonstationen i Ludvika, och till denna anslöts småningom allt flera apparater inom gruvbolaget till en central på gruvkontoret anknutna telefonledningar, så att telegrafstyrelsen fann lämpligt att vid Blötberget öppna även en rikstelefonstation.

Visserligen sökte gruvbolaget att genom en efter överenskommelse med markägarna anlagd väg minska avståndet till de skolor, i vilka det nytillblivna gruvsamhällets barn hade att söka bokkunskap, men snart nog kunde de kommunala myndigheterna enas om behovet av en småskola i Blötberget, och några år därefter

uppfördes där även en folkskolebyggnad med lärarebostad.

På så sätt fick samhället också lokaler för föreläsningsverksamhet och för anordnande av kurser m.m.

Blötbergets skola

Vi få emellertid ej glömma, att det var malmen i de på nytt öppnade gruvorna som skulle giva möjlighet för och medel till samhällets liv, och vi skola nu tala om förhållandena där.

Med ledning av de erfarenheter som vunnits om gruvorna dels genom studiet av under tidigare brytningsperioder gjorda anteckningar, dels ock genom de utförda magnetometermätningarna och diamantborrningarna samt arbetena för malmens blottande, hade av gruvingenjören Herman Sundholm upprättats en brytningsplan till grund för malmfångstens ordnande.

I överensstämmelse härmed inrättade man sig för en dagbrytningse'tage på den stora magnetitfyndigheten inom Kogruvans utmål.

Jordschaktning på Kogruvans utmål 1902.

Sedan den på många ställen ganska djupa jordbetäckningen undanskaffats, neddrevs i fyndig-

heten ett schakt kallat Kalvgruvan, varefter pallning och strossning tog sin början.

Kalvgruvans dagbrytningse'tage 1902.

Då det emellertid snart visade sig omöjligt att finna användning för den fattigare malmen i förekomstens liggande, måste man inskränka sig till att taga hand om endast de rikare partien närmast hängväggen, varav följde att man måste uppgiva planen på ännu en dagbrytningse'tage, då en sådan skulle bli för den smala malmkroppens behov av hängväggens nedtagande alltför dyrbar. Man måste nu istället ordna sig för djupbrytning.

För detta ändamål neddrevs i ofyndigt berg utanför malmens liggande och i samma donläge som malmen ett schakt, "Vulcanus schakt" för betjänaande av erforderliga transporter, och från detta schakt drevs orter in mot malmen.

Vulcanus schakt med tillhörande maskinhus beräknades för en årlig uppforderingskapacitet av 120.000 ton berg och hade år 1908 avsänkts till något mer än 140 meter räknat i lodrätt djup.

Vulcanus schakt

Den av Sundholm upprättade brytningsplanen för fyndigheterna inom utmälen hade redan från början räknat med uppföring genom två schakt, men av ekonomiska skäl nöjde man sig under några år med endast Vulcanus schakt, intill dess att gränsen för dess förmåga var uppnådd. År 1906 påbörjades sänkningen av Fraenckels schakt, som skulle komma att betjäna malmförekomsten inom gruvfältets västligare delar.

Fraenckels schakt

Även i fråga om detta schakt pågick sänkningen ned till 140 meters nivå, innan uppehåll gjordes år 1909, sedan också här detta djup nåtts.

Tillgången på järnfattigare malmer, vilka ej funno köpare, hade, som redan sagts, i ett tidigare skede framtvingat ett övergivande av planen att genom fortsatt dagbrytning tillvarata malmen även under en första dagbrytningse'tage inom Kogruvans utmål.

Men den påvisade ock önskvärdheten av att genom anrikning kunna möjliggöra mera malm, och den 3 oktober 1901 lämnades i uppdrag åt en framstående fackman på området, nämligen ingenjören Gustaf Gröndal i Djursholm att uppföra ett anrikningsverk i enlighet med de av honom uppfunna metoderna för magnetisk separering.

Verket byggdes på inom Tvistegruvans utmål inlöst mark och kunde igångsättas den 3 maj 1902, då utrustningen bestod av 1 Gates kross, från vilken godset fördes in i 2 kulkvarnar av Gröndals typ. Efter renkrossningen fördelades godset på 4 par separatorer (Gröndals n:o 2). Under byggnadstiden hade ingenjör Gröndal representerats av byggmästaren Saxlin från Pitkänta med i Finland född E. W. Eriksson som medhjälpare, och den sistnämnda stannade därefter kvar som förman i anrikningsverket, vilket fick en utomordentligt kunnig och uppfinningsrik verkmästare uti C. E. Pettersson. Ehuru verket

visserligen länge nog behöll den ursprungliga kärnan, tillkommo så gott som årligen utökningar såväl i fråga om byggnaden som med avseende på maskinell utrustning och andra anordningar.

Anrikningsverket

Redan 1905 hade sålunda antalet arbetande magnetiska separatorer ökat till 12 st, och dessutom hade mellan Gates krossen och kulkvarnarna insatts 2 st s.k. grovskiljare för att spara

kulkvarnarnas arbete genom att förhindra införandet i dessa av omagnetiskt gods.

Dessa malmskiljare, som konstruerats av verkmästaren Pettersson och som patenterades, fingo användning vid ett flertal gruvfält i Sverige och utfördes något år senare i en typ för slamseparering.

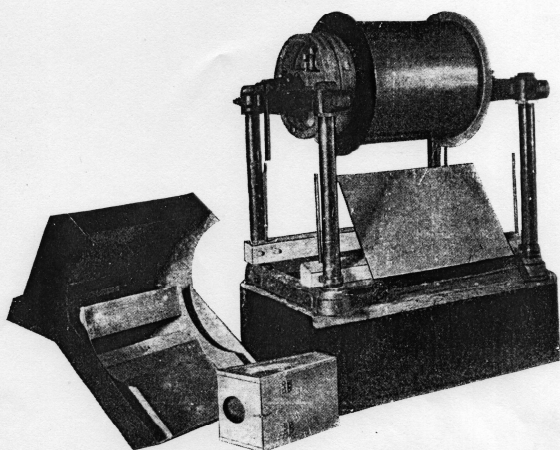
De goda resultat som erhöles med "Vulcanus" malmskiljaren ledde till allt oftare anmälda önskingar om anställande av separeringsprov på difförda främmande malmer, och då tillmötesgåenden häruti givetvis medförde avbrott i bearbetningen av bolagets egna anrikningsskott, uppfördes i anslutning till anrikningsverket under år 1909 ett litet verk med kross och malmskiljare, där sådana prov kunde utföras.

Här lämnar vi Erik Falks berättelse om starten av Bergverksaktiebolaget Vulcanus och uppbyggnaden av samhället Blötberget. Falk lämnade Blötberget på hösten 1910 för att tillträda en befattning som direktör vid Svenska metallverken i Västerås och överlämnade då chefskapet för Vulcanusgruvan till Herman Sundholm. Han kvarstod dock som ordförande i bolagets styrelse ett tiotal år.

En kopia av Erik Falks handskrivna anteckningar har skänkts till Bygdecirkeln Blötberget av sonen Rikard Falk.

MALMSOFRINGS- och SLIGSEPARATORER

System Vulcanus.

Ofvanstående bild visar apparaten som malmsofringsseparator. Genom borttagande af skiljetungan och ditsättande af bredvidliggande ho omändras densamma till sligseparator.

Billiga!

Effektiva!

Hållbara!

Vattenbesparande!

Kort leveranstid!

Begär offert!

Bergverksaktiebolaget VULCANUS
BLÖTBERGET

Telegramadr.: "Mineral", Ludvika. Rikstelefon: Ludvika 32, 232 och 233.